

Łapot, Mirosław

"Edukacja - państwo - naród w Europie Środkowej i Wschodniej XIX i XX w.",
pod red. Aleksandry Bilewicz, Ryszarda Gładkiewicza, Stefanii Walasek,
Wrocław 2002 : [recenzja]

Rozprawy z Dziejów Oświaty 43, 231-233

2004

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Warto jeszcze wspomnieć, że tłumaczenie *Odysei* Homera Wincentego Smaczińskiego, o którym autor pisze, że pozostało w rękopisie, ukazało się drukiem w „Dzienniku Warszawskim” 1828–1829, zaś Instytut Szlachecki został zlikwidowany nie w 1860 r., ale w 1861 r., już w trakcie wstępnych prac nad reformą szkolnictwa.

Od strony edytorskiej, książka jest wydana ładnie i starannie, oba woluminy w identycznej szacie graficznej, jedno tylko jest wyjątkowo niewygodne w czytaniu, mianowicie umieszczenie przypisów na końcu. Oba tomy mają niezwykle rozbudowany aparat naukowy – w tomie pierwszym przypisów jest w sumie 708, w tomie drugim jest ich aż 1426. Ustawiczne zagładanie na koniec nie sprzyja skupieniu, a jest to konieczne, bowiem w wielu przypadkach przypisy są ważnym dopełnieniem tekstu. Z przykrością też można zauważyć nieprawidłowe używanie skrótów *op. cit.*, co dziwi w przypadku rasowego, naukowego

wydawnictwa, jakim są Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.

Joanna Schiller

¹ AGAD, Sekretariat Stanu 1843, sygn. 200, k. 13 i nn.

² Askenazy tak oceniał działalność Uniwersytetu: „Uniwersytet Warszawski funkcjonował po prostu bez przerwy przez lat 36, jako jedno podrzedne wśród wielu innych pomocnicze narzędzie ogólnopaństwowej akcji unifikacyjnej oraz jako zwyczajna machina biurokratyczno-egzaminacyjna, ustawiona w kraju tutejszym; przykładał się po swojemu do wypleniania właściwości krajowych w zajętej przez siebie dziedzinie oraz wydawał corocznie pewną ilość mniej lub więcej wykwalifikowanych zawodowców – i na tym koniec.” Zob. Idem, *Uniwersytet Warszawski*, Warszawa 1905, s. 25.

³ Por. R. G. E j m o n t o v a, *Russkije universitety na grani dnuh epoch. Ot Rossii krepostnoj k Rossii kapitalističeskoj*, Moskwa 1985, s. 300–319.

Edukacja – państwo – naród w Europie Środkowej i Wschodniej XIX i XX w., pod red. Aleksandry Bilewicz, Ryszarda Gładkiewicza, Stefani Walasek, Wrocław 2002, ss. 457.

Wydana przez pedagogów wrocławskich książka, jako pokłosie konferencji o tym samym tytule, dotyczy oświaty narodów europejskich, które na przełomie wieków nie miały własnych państw. Chodzi tu przede wszystkim o Polaków, Ukraińców, Żydów, Łużyczan, Słowaków i Czechów zamieszkujących ówczesne imperia Rosji, Prus i Austro-Węgier. Narodowości te, poddane procesom wynaradawiania, upatrywały w szkolnictwie głównego środka pozwalającego im zachować własną świadomość i dlatego dokładały one starań, by utrzymać i rozwijać oświatę narodową. Oczywiście działania owe odbywały się najczęściej nielegalnie.

Ów rozległy obszar geograficzny i czasowy, bogaty w wydarzenia oświatowe, obejmuje recenzowana publikacja, wydana przez Instytut Pedagogiki i Centrum Badań Śląskoznawczych i Bohemistycznych Uniwersytetu Wrocławskiego. W tomie losy oświaty państw Europy Środkowej i Wschodniej w XIX i XX wieku prezentują autorzy 36 artykułów zebranych przez Aleksandrę Bilewicz, Ryszarda Gładkiewicza i Stefanię Walasek. Obok prac polskojęzycznych, historyków wychowania z wielu liczących się ośrodków akademickich

w kraju (m.in. Wrocław, Kraków, Poznań), znalazły się w nim szkice w języku angielskim, niemieckim, rosyjskim i słowackim (autorów wywodzących się z uniwersytetów na Ukrainie, Słowacji, w Niemczech, Czechach i Chorwacji).

Publikację otwierają artykuły S. Walasek i Józefa Brynkusa wprowadzające w zagadnienia polskiego szkolnictwa i oświaty i ich rolę w utrzymaniu świadomości narodowej w XIX i XX wieku. Ich dopełnienie stanowi tekst ks. Edwarda Walewandera poświęcony treściom wychowawczym w nauczaniu parafialnym na terenach zaborów.

Najbardziej eksponowanym tematem okazało się szkolnictwo narodów wchodzących w skład monarchii austro-węgierskiej i jemu właśnie poświęcono najwięcej artykułów. I tak Wanda Wojtkiewicz-Rok omówiła lwowskie szkolnictwo medyczne w latach 1782–1872, Lucyna Kudła postawę uczniów polskich gimnazjów wobec działań władz oświatowych w dobie autonomii galicyjskiej, a Andrzej Meissner przedstawił, w jaki sposób w zaborze austriackim walczone o świadomość narodową nauczycieli polskich.

Natomiast w pracach Swietłany Łaby, Ireny Kurlak, Ireny Miszczyszyn (w j. rosyjskim) oraz Jerzego Potocznoego i Barbary Łuczynskiej ukazano szeroki wachlarz zagadnień związanych ze szkołą ukraińską w Galicji Wschodniej i Zachodniej, m.in. traktujących o idei narodowości tworzonej i kształtowanej przez uczonych i prasę, o oświacie dla dorosłych oraz udziale nauczycieli szkół średnich Galicji w ukraińskim ruchu odrodzenia narodowego. Autorzy podkreślili „znaczenie szkoły w procesie budzenia świadomości narodowej i wychowania patriotycznego” (s. 10).

Z kolei Jozef Pšenák oraz Maria Marečková zajęli się uwarunkowaniami szkoły słowackiej podlegającej rozporządzeniu oświatowym rządu wiedeńskiego, a Grażyna Pańko i Roman Baron scharakteryzowali losy oświaty polskiej na pograniczu Śląska i Moraw. Żydowskie szkolnictwo świeckie i jego akulturacyjny i integracyjny wpływ na tę mniejszość w Galicji XIX i XX w. stało się przedmiotem zainteresowania Kazimierza Rędzińskiego, Adam Krzanowski zaś ukazał rolę pracy wychowawczej i patriotycznej w drużynach skautowych i harcerskich w budzeniu się świadomości narodowej wśród młodzieży i upowszechnianiu jej w społeczeństwie.

W kolejnych czterech artykułach zaprezentowano wybrane problemy oświatowe w Królestwie Polskim. Prywatnego szkolnictwa średniego polskiego w latach 1833–1862 oraz roli kobiet w wychowaniu patriotycznym w tym okresie dotyczą opracowania Małgorzaty Czapskiej i Małgorzaty Stawiak, Ewa Kula zajęła się dorobkiem naukowym nauczycieli męskich rządowych szkół średnich w okresie od reformy Wielopolskiego do końca kuratelii Apuchтина, a Janina Wolczuk opracowała temat *Rozprawki nauczycieli szkół Królestwa Polskiego jako element panoramy życia kulturalnego epoki paskiewiczowskiej*.

W tomie ilościowo skromnie prezentują się teksty dotyczące szkolnictwa pruskiego (Justyna Gulczyńska opisała wychowanie narodowe dziewcząt polskich w tym zaborze, a Peter Kunze scharakteryzował szkolnictwo mniejszości łużyckiej).

Następne artykuły zakresem czasowym obejmują okres międzywojenny. Znalazło się tu omówienie ustawodawstwa jędrzejowiczowskiego wobec mniejszości narodowych (Joanna Sadowska), szkolnictwa żydowskiego

w województwie kieleckim (Marta Meducka) oraz żydowskiej szkoły specjalnej im. Izaaka Bardacha we Lwowie (Marzena Pękowska), a także charakterystyka stosunku nauczycieli ukraińskich do nowo powstałego państwa polskiego (Karol Sanojca), szkoły czeskiej na Wołyniu (Jaroslav Vaculik) i szkół, a później kursów, dokształcających zawodowo na Śląsku Opolskim (Eleonora Sapia-Drewniak).

Na końcu książki zamieszczono artykuły odnoszące się do rzeczywistości oświatowej przede wszystkim w okresie po II wojnie światowej. Otóż Jolanta Szablicka-Żak oraz Beata Krawiec scharakteryzowały prawne aspekty ochrony mniejszości narodowych i ustawy międzynarodowe zapewniające dostęp do edukacji dzieciom imigrantów na terenie Unii Europejskiej, w nawiązaniu zaś do artykułu P. Kunza Edmund Pech przedstawił szkolnictwo łużyckie w Niemczech w latach 1945–90. Z kolei Nada Babić i Stanisława Irović wspólnie opracowały zagadnienie roli edukacji w społeczeństwie wielokulturowym, Paweł Jaworski zajął się obecnością uniwersytetów ludowych – wywodzących się ze Skandynawii – w Polsce w XX w., Swietłana Kogut omówiła rolę pedagoga w działaniach zmierzających do jednoczenia grup etnicznych zamieszkujących dzisiejszą zachodnią Ukrainę, a Jacek Z. Górnikiewicz przedstawił internet jako najskuteczniejsze medium rozpowszechniania oświaty ponad wszelkimi granicami.

Publikacja prezentuje się imponująco nie tylko ze względu na objętość, ale i bogactwo tematyczne oraz poziom naukowy tekstów. Dominuje w nich styl jasny i precyzyjny, będący wynikiem rzetelności badań i jawności warsztatowej. Dopełnieniem wysokiego poziomu kompetencji autorów zebranych w tomie prac jest staranne opracowanie edytorskie. Z przyjemnością bierze się do rąk książkę wydaną estetycznie, na dobrej jakości papierze, odznaczającą się też wyrazistą czcionką. Jak przystało na publikację naukową, do całości sporządzonego indeksu osób, zamieszczono też spis treści oraz streszczenia w języku angielskim. Trudno doszukać się błędów stylistycznych, interpunkcyjnych czy zwykłych literówek. Drobne zastrzeżenia można mieć jedynie odnośnie do kompozycji całości; redaktorzy powinni jednak zadbać o pogrupowanie tekstów w działkach, co ułatwiłoby poruszanie się w tomie mieszczącym aż 36 artykułów.

Prezentowana książka przynosi wiele cennych informacji, spostrzeżeń oraz uwag płynących z doświadczeń oświatowych wielu narodów naszej części Europy. Dlatego też z pewnością zasługuje ona na uważną lekturę

pedagogów, historyków wychowania oraz przedstawicieli środowisk pracujących na rzecz zrealizowania wizji jednoczącego się kontynentu.

Miroslaw Łapot

Wydział Pedagogiczny Uniwersytetu Warszawskiego. Jubileusz pięćdziesięciolecia, pod red. J. Kamińskiej, Warszawa 2004 ss. 308.

Recenzowana praca jest wydawnictwem jubileuszowym, opublikowanym z okazji pięćdziesięciolecia pierwszego w Polsce Wydziału Pedagogicznego, powołanego do życia w Uniwersytecie Warszawskim. Publikacje tego typu są okazją do podsumowań i ocen dorobku naukowego i organizacyjnego instytucji, których dotycząca, jak też widzenia dalszych perspektyw rozwoju. Powód powstawania tego typu książek wpływa także na ich strukturę i prezentowane treści. Tak też jest i tym razem. Bowiernie na strukturę pracy składają się szkice różniące się, tak pod względem formy pisarskiej, jak i zakresu treściowego. Tom rozpoczyna *Wstęp* (autorstwa zespołu dziekańskiego: M. S. Szymańskiego, A. Siemak-Tylikowskiej i Z. Izdebskiego), następnie jest artykuł J. Kamińskiej redagującej tom, po nim wyróżniono dwie ważne części książki bez ich nazwania, gdyż podział ten samoistnie wynika z formy wypowiedzi. Pierwszą stanowią wywiady przeprowadzone z wybitnymi profesorami, nestorami warszawskiej pedagogiki. Drugą zaś, opracowania dotyczące poszczególnych jednostek tworzących Wydział. Książkę kończy szkic dotyczący studenckich konferencji naukowych, który jest dopełnieniem.

Merytoryczną część pracy rozpoczyna tekst J. Kamińskiej pt. *Dzieje Wydziału Pedagogicznego Uniwersytetu Warszawskiego. Zarys*, który jest swoistego rodzaju przeglądem dzieł kształtowania się Wydziału Pedagogicznego Uniwersytetu Warszawskiego. Znajdują się w nim informacje na temat przemian organizacyjnych Wydziału, kierunków badań naukowych, władz tak Wydziału jak i poszczególnych jednostek go tworzących, zaplecza naukowego, a głównie zbiorów bibliotecznych. Uzupełniają je dane o kierunkach studiów, a także o organizacjach studenckich.

Interesujący poznawczo materiał przynosi część pierwsza publikacji. Zamieszczono w niej osiem wywiadów przeprowadzonych

z wybitnymi uczonymi: A. Mońką-Stanikową, A. Jaczewskim, Cz. Kupisiewiczem, W. Okoniem, A. Przeclawską, I. Wojnar, S. Wołoszynem, W. P. Zaczyńskim. Opublikowane wypowiedzi pełnią podwójną funkcję jako źródła historiograficzne, bowiem z jednej strony dokumentują historię Wydziału Pedagogicznego, z drugiej zaś są materiałem autobiograficznym ukazującym wydarzenia z życia naukowego wymienionych wcześniej uczonych. Albowiem ich losy splatają się nierozdzielnie z przeszłością omawianego Wydziału. I jak przystało na materiał pamiętnikarski autorzy wypowiedzi akcentują fakty ważne w ich życiu naukowym, a są to jednocześnie fakty mające znaczenie także dla warszawskiej pedagogiki. Zresztą, jak można wywnioskować z treści tekstów, prowadzący wywiady tak formułowali swoje pytania, aby w odpowiedziach ukazać informacje o znaczeniu i roli wspomnianych profesorów, w kształtowaniu naukowego i dydaktycznego wizerunku warszawskiej pedagogiki. Trzeba podkreślić, że jest to niewątpliwie swoista refleksja łącząca przeszłość nauk o wychowaniu, teraźniejszość i wskazująca na przyszłość. W tworzeniu przyszłości niezwykle ważna wydaje się być przestroga W. Okonia, który mówiąc o twórcach i perspektywach dydaktyki tak stwierdził: „Byleby tylko zapatrzeni na wzory zagraniczne nie zapomnieli o własnych polskich korzeniach, w tym i o B. Nawroczyńskim, i o K. Sośnickim, i o rosyjsko-polskim S. Hessenie” (s. 81). Zwracając uwagę na dokonujące się zmiany w oświacie i nauce, które niesie rozwój techniki, Profesor W. Okoń podkreśla, że zmieniła się rola nauczyciela i rola ucznia. Zaś na pytanie co pozostanie? odpowiada: „Przede wszystkim osobowość ucznia i osobowość nauczyciela. Pozostanie też potrzeba pełnego respektowania w tym świecie techniki świata kultury i wypróbowanych ludzkich wartości. To właśnie budzi nadzieje na nową jakość kształcenia i wychowania” (s.83).